

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series14.2023.29.07>

УДК: 378.091.3:792.8-051]:004:37.015.3

Герасимова І. Г.¹, Лученко О. В.²

До проблеми формування професійної мобільності майбутніх вчителів мистецьких дисциплін

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх педагогів, а саме вчителів музики, хореографії, образотворчого мистецтва. Розглянуто умови, в яких відбувається життєдіяльність сучасної людини. На загально-цивілізаційному рівні – це глобалізація та інформатизація, а на регіональному - перехід до економічного розвитку, зміна вимог роботодавців до працівників, наслідки пандемії Covid-19. Акцентовано увагу на ситуації, що виникла в суспільстві завдяки військовій агресії РФ. З'ясовано, що запорукою успішності сучасного фахівця в таких умовах стає прояв у професійній діяльності мобільності, яка стосується і професійної діяльності педагогів, вчителів мистецьких дисциплін. Показано, що їхня професійна діяльність вже за своєю суттю є досить своєрідною. Відтак формування професійної мобільності педагогів такого профілю зумовлює необхідність врахування поліфункціональності, множинності професійних ролей з опорою на творчий потенціал мистецтва, його вплив на особистість. Зроблено висновок щодо необхідності розроблення теоретичного, методичного та практичного забезпечення формування професійної мобільності вчителів мистецьких дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка, вчителі мистецьких дисциплін, мобільність, професійна мобільність, професійна мобільність вчителя.

Вступ. Соціокультурне середовище сучасної людини стрімко змінюється під впливом процесів глобалізації та інформатизації. Характерною ознакою сьогодення стає непередбачуваність, швидке оновлення знань на тлі застарівання раніше накопичених, з'являються нові професії і зникають добре відомі. До загальноцивілізаційних процесів додаються й ті, що притаманні нашій країні, а саме - перехід до ринкових умов економічного розвитку. Відповідно до них значно змінилися вимоги роботодавців до працівників. Маємо також взяти до уваги і пандемію Covid-19, що зумовила перехід на діяльність в дистанційних умовах. Не можна оминати і тяжкі випробування, які випали на долю нашої країни, у зв'язку з військовою агресією РФ. У ракурсі цих подій значна частина громадян країни була вимушена покинути рідні домівки, виїжджати у більш небезпечні регіони країни чи за її межі. У зв'язку з цим виникла і потреба працевлаштування на новому місці проживання, що далеко не завжди дозволяє знайти роботу за набутою раніше спеціальністю, потреба адаптуватися до нових умов як проживання, так і соціально-культурного середовища. Настав час суттєвих соціальних трансформацій, час нестабільності, відсутності впевненого прогнозування майбутнього. Навчав час, коли успіх буде супроводжувати тих, хто швидко реагує на зміни, пристосовується до нових реалій, здатний адекватно реагувати на ситуацію, оновлювати свої знання та при потребі – перенавчатися, тобто проявляти мобільність.

Відтак змінюються і вимоги до професійної підготовки сучасних фахівців, а залежність соціально-економічного розвитку суспільства від процесів, що

¹ Герасимова Ірина Геннадіївна, Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0001-7000-7652>

² Лученко Олена Володимирівна, Вінницький державний педагогічний університет ім. М.Коцюбинського, <https://orcid.org/0000-0002-0788-0106>

відбуваються в системі освіти, надає особливої значущості підготовці нової генерації вчителів загальноосвітньої школи. При цьому зазначимо, що підготувати мобільних громадян можуть лише педагоги, які самі проявляють мобільність.

Професійна підготовка вчителів вже певний час відбувається в умовах модернізації освіти, вищої освіти зокрема. Прагнення нашої країни приєднатися до країн європейської спільноти передбачає приведення національної системи освіти до європейських стандартів, що має забезпечити як високий рівень якості освіти, так і конкурентоспроможність фахівців на ринку праці. У цьому контексті здатність вчителя швидко опановувати нові технології навчання, здобувати нові компетенції, реагувати на соціальні зміни визначається як професійна мобільність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження проблеми формування професійної мобільності в Україні здійснюються з початку ХХІ ст. До числа українських учених, які опікуються проблемою формування професійної мобільності належать такі як: Н.Бахман, Н.Білик, В.Бобрицька, Н.Брижак, Г.Булгакова, А.Ващенко, І.Герасимова, Т.Докучина, Н.Дячок, Є.Іванченко, Н. Кожемякіна, І.Крашеніннік, С.Криштафович, Р.Пріма, Є.Пристапа, Л.Сущенко, І.Хом'юк та ін.

Надзвичайну важливість професійна мобільність набуває в діяльності педагогів, зокрема вчителів мистецьких дисциплін. Різні аспекти професійної педагогіки, психології, мистецтвознавства висвітлено у наукових працях таких вчених, як Антонович, Л. Бабенко, О. Ковальов, В. Ковальчук, Т. Лесниченко, О. Михайлюк, І. Мужикова, О. Отич, В. Орлов, Л. Покровщук, О. Попик, Т. Шашкевич, В. Радкевич, М. Резниченко, Т. Саєнко, О. Слободян, Г. Сотська, Стась, І. Туманов, Л. Фесенко, Р. Шмагало та ін.

Попри наявність досліджень як з проблеми підготовки вчителів мистецьких дисциплін, так і з проблеми формування професійної мобільності майбутніх педагогів, проблема формування професійної мобільності майбутніх вчителів мистецьких дисциплін висвітлена не достатньою мірою.

Мета статті. На підставі аналізу підходів до розуміння феномену «професійна мобільність», та особистісних якостей, які її забезпечують, визначити особливості професійної мобільності вчителів мистецьких дисциплін.

Виклад основного матеріалу. У сучасному розумінні мобільність (від фр. mobile и лат. mobilis) – рухливість, здатність швидко щось виконувати. Виділяються два підходи до тлумачення мобільності: перший пояснює її тільки з позиції зміни посади (кар'єрне зростання), професії (зовнішнє переміщення, рух, перехід індивіда чи індивідів); другий співвідноситься з характеристикою його особистості (внутрішньо притаманна властивість, риса).

Сьогодні мобільність розглядається як міждисциплінарне поняття, що найбільш точно характеризує сучасний етап розвитку людства й суспільства, та тлумачиться як здатність, притаманну явищам, процесам, системам; необхідну умову функціонування ринку праці; відображення ставлення людей до «викликів часу»; суттєвий індикатор інноваційного розвитку; значимий вибір індивідами і групами соціального й економічного статусу, що має значення; категорію поведінки. Тлумачення поняття «мобільність» залежить від осмислення його представниками різних наукових галузей.

У річищі наших наукових інтересів нас, першою чергою, цікавить педагогічна спрямованість професійної мобільності, що має декілька аспектів. У соціально-економічному вимірі це готовність і здатність адаптуватися до умов на ринку праці,

що змінюються. У професіологічному - швидке та успішне опанування нової техніки, технології в межах однієї професії; статусні переміщення у просторі професійної ієрархії; оволодіння суміжними й новими професіями. У педагогічній інноватиці - діяльність зі створення й використання нововведень в освіті. Варто відмітити, що мобільність розглядається у контексті змін різного характеру; пошуку форм діяльності; як перехід з одних громадських груп до інших; як вияв реакції людини на різні зміни, що відбуваються у зовнішньому й внутрішньому середовищі; як здатність особистості організувати процес зміни життєвого шляху[2].

Особливої уваги потребує й питання вияву індивідуальної мобільності, мобільності як особистісної якості. Так мобільність може проявлятися:

– у контексті орієнтації в ситуації проявляється у вмінні, здатності швидко орієнтуватися в ситуації, умінні швидкої перебудови й корегуванні своїх дій у конкретних ситуаціях, потребі, готовності і здатності змінити ситуацію, здатності до швидкої, оперативної перебудови в нових умовах;

– у контексті адаптації це засіб адаптації робочої сили, яка підвищує її конкурентоспроможність; механізм, що дозволяє особистості адаптуватися в умовах швидких соціальних змін;

– як особистісна чи суб'єктивна готовність до зміни професійної діяльності, це зв'язок з рівнем підготовки, кваліфікацією, набутою людиною в процесі професійної освіти [2].

У педагогічній науці професійну мобільність почали розглядати у 70-ті роки ХХ ст. Виконання дисертаційних досліджень з проблеми професійної мобільності засвідчує можливість цілеспрямованого формування, розвитку та саморозвитку за відповідної педагогічної підтримки. Проте варто зауважити, що професійна мобільність як особистісне утворення може набувати як позитивного забарвлення, коли ґрунтується на відповідній ціннісній основі та узгоджується з професійною компетентністю. Професійна мобільність фахівця тісно пов'язана з такими поняттями, як «динамічність» і «задоволеність професійною діяльністю», вона багато у чому зумовлена мірою відповідності індивідуальних якостей особистості вимогам професії.

Варто також підкреслити взаємопов'язаність і взаємообумовленість професійної компетентності і професійної мобільності фахівця. Оскільки в сучасних умовах професійна мобільність відіграє важливу роль для професійного становлення фахівця, набуття ним професійної компетентності. Разом із тим, маючи мотиваційну, ціннісну, особистісно-психологічну спрямованість фахівця щодо певної сфери професійної діяльності, яка становить основу професійної компетентності, вона характеризує й професійну мобільність, оскільки забезпечує адекватну реакцію на ситуацію, зумовлює певні дії в передбачуваних умовах, стає умовою виживання в складних соціально-економічних реаліях сьогодення.

Визначення професійної мобільності здійснюються з урахуванням виробничої специфіки певної галузі суспільного виробництва, що зумовлює нашу увагу до наукових праць вчених, праці яких присвячено проблемі формування професійної мобільності педагогів, або тих, хто набуває цю професію. У таблиці 1. подано визначення поняття «професійна мобільність» у контексті педагогічної діяльності.

Таблиця 1.

Визначення поняття «професійна мобільність педагога»

Л.Сушенцева [10]	Здатність педагога організувати співдіяльність з іншими суб'єктами освітнього процесу (учнями, їх батьками, колегами, адміністрацією) відповідно до мети і завдань сучасної концепції освіти, цінностей світової, вітчизняної, регіональної і національної культури, реалізуючи свою соціокультурну і соціально-професійну компетентність, у тому числі в процесі осмислення і прогнозування результатів суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яку педагог організовує.
Є. Приступа С. Криштофович [6]	Готовність особистості до професійної активності, а саме: бути гнучким до змін в освітній галузі, адекватно сприймати та здійснювати оцінку щодо нововведень у системі освіти, саморозвиватися та самоудосконалюватися, розробляти авторські навчальні програми, упроваджувати інноваційні методи, форми та засоби на різних етапах навчання учнів, виховувати здобувачів освіти в демократичному освітньому середовищі; до творчості та креативності щодо виконання завдань у різних видах діяльності.

Як бачимо, науковці виділяють багато аспектів прояву професійної мобільності, що охоплюють як взаємодію суб'єктів освітнього процесу, соціально-культурні її прояви, здатність впроваджувати інновації в освітній процес, створювати освітнє середовище, що відповідає вимогам часу.

Р.Пріма [7] акцентує увагу на особистісних якостях педагогів, які забезпечують прояв професійної мобільності на індивідуальному рівні, а саме - вміння самостійно думати і вирішувати різноманітні проблеми, застосовувати знання, одержані в процесі навчання; володіння критичним і творчим мисленням; уміння здобувати нові знання, здатність до самонавчання і самоосвіти.

Для того, щоб визначитися із особливостями прояву професійної мобільності вчителів мистецьких дисциплін, маємо проаналізувати поле їхньої професійної діяльності.

На підставі характеристики педагогічної діяльності вчителів мистецьких дисциплін, до яких входять представники музичного та образотворчого мистецтва та з урахуванням позаурочної мистецької діяльності в гуртках, художніх колективах, мистецької виховної роботи, індивідуальної роботи з обдарованими в мистецтві учнями[4], маємо всі підстави включити до їх складу і педагогів хореографів.

Розглядаючи особливості діяльності вчителя на уроках мистецьких дисциплін Н.Лупак[5], виділяються такі її напрями:

- фасилітаторство - здійснювати супровід навчальної діяльності учнів, полегшувати їм шлях до розуміння мистецтва, сприяти формуванню в них творчих умінь, створювати умов для розвитку учнівської креативності;
- формовання художньо-естетичного світогляду, що передбачає наявність специфічних знань і вмінь сприймати, перетворювати, зберігати та використовувати художню інформацію, закодовану в мистецьких творах, з метою навчання та виховання учнівської молоді, а також наявність естетичного смаку, відчуття стилю й ритму;

- набуття знань з психології, медіаграмотності, постійний розвиток і саморозвиток, асертивність, атрактивність, толерантність, організація комунікативної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу.

До цього додаємо й особливості діяльності вчителя хореографії, який може з'єднує у своїй роботі функції педагога, репетитора й балетмейстера[11].

Екстраполюємо на всіх вчителів мистецьких дисциплін виділені особливості професійної діяльності вчителя музики [3;8;9], а саме - мобільність, гнучкість знань, достатніх для викладання; поліфункціональність, множинність професійних ролей, що свідчить про притаманну діяльності вчителя мистецьких дисциплін професійної мобільності. До цього додаємо і виділені вимоги до інтегративних особистісних якостей таких вчителів: гнучке самоуправління процесами пошуку необхідних форм педагогічного впливу та вибору альтернативних педагогічних завдань, відповідно до визначеної мети і з опорою на свій професійний музичний досвід;уміння набувати та удосконалювати власні професійно-педагогічні знання та уміння, самостійно їх здобувати задля подальшої самореалізації в обраній професії.

Висновки. Як загальноцивілізаційні особливості сучасного соціально-економічного розвитку, так і процеси, що відбуваються в нашій країні, актуалізують проблему формування професійної мобільності майбутніх фахівців з вищою освітою. Особливої актуальності при цьому набуває і проблема формування професійної мобільності майбутніх педагогів, учителів мистецьких дисциплін. Виникає необхідність зважати на специфіку професійної діяльності вчителів музики, образотворчого мистецтва та хореографії. Відповідно виникає необхідність вирішення актуальної для педагогічної науки проблеми – теоретичного, методичного та практичного забезпечення формування професійної мобільності вчителів мистецьких дисциплін.

Література:

1. Біда О. А., Гончарук В. В., Гончарук В. А. (2019) Професійна мобільність як фактор професійної успішності сучасного фахівця. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки. Вип. 178. С. 17-21
2. Герасимова І.Г.(2015) Формування професійної мобільності майбутніх фахівців аграрної сфери: монографія. - Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К». 512 с.
3. Кабур Л.М. (2021) Компонентна структура професійної мобільності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: Реалії та перспективи. Випуск 79. Том 1. С. 150-154.
4. Кондратова Л.Г., Ружицький В.А. Професійний розвиток вчителів мистецьких дисциплін у післядипломній освіті. <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/47/910/2047-1?inline=1>
5. Лупак Н. Сучасні вимоги до вчителя мистецтва (2020). Мистецтво та освіта. №3. С. 2-6.
6. Приступа Є., Криштофович С. (2020) Професійна мобільність майбутніх учителів фізичної культури як передумова конкурентоспроможності щодо надання освітніх послуг. Освітні обрії. №2. С.105-109.
7. Пріма Р. М. (2008) Професійна мобільність майбутнього вчителя початкових класів: навчальний посібник. Луцьк : Вега. 100 с.
8. Ростовська Ю.О. (2007) Проблеми формування педагогічних переконань майбутніх вчителів мистецьких дисциплін. Проблеми мистецької освіти: Збірник науково-методичних статей. – Вип. 1. Відп. ред. О. Я. Ростовський. – Ніжин: Вид-во НДУ. С. 25-37.
9. Ростовський О. Я. (1997) Педагогіка музичного сприймання: навчальний посібник. К. ІЗМН. 234 с.
10. Сушенцева, Л., Шевчук, Г., Дольнікова, Л. (2016) Професійна мобільність педагога як умова його конкурентоздатності на сучасному ринку освітніх послуг. Молодь і ринок. №5. С 6–12.

11. Чуба В. (2014) Проблеми формування професійних якостей майбутніх хореографів в системі вищої освіти. Проблеми підготовки сучасного вчителя. №10. С.221-227.

HERASYMOVA IRYNA, LUCHENKO OLENA.

Problems of formation of professional mobility of future teachers of art disciplines.

The article is devoted to the problem of professional training of future teachers of music, choreography, fine arts. The conditions under which the life of a modern person is carried out are considered. At the general civilizational level, this is globalization and informatization. At the regional level – the transition to market conditions for the development of the economy, changes in requirements for employees, the consequences of the Covid-19 pandemic. Attention is focused on the situation that arose in connection with the military aggression of the Russian Federation. It was found that ensuring the success of a modern specialist in these conditions becomes possible due to the manifestation of mobility in professional activities. This fully applies to teachers of music, choreography and fine arts. The originality of their professional activity is shown. It substantiates the need to take into account, when forming professional mobility, its multifunctionality, the multiplicity of professional roles of teachers based on the creative potential of art. It is concluded that it is necessary to develop theoretical, methodological and practical support for the formation of professional mobility of teachers of this profile.

Keywords: professional training, art teachers, mobility, professional mobility, teacher's professional mobility.

References:

1. Bida O. A., Honcharuk V. V., Honcharuk V. A. (2019) Professional mobility as a factor in the professional success of a modern specialist. Scientific notes of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnichenko. Series: Pedagogical sciences. Vol. 178. P. 17-21.
2. Gerasymova I.G. (2015) Formation of professional mobility of future specialists in the agricultural sector: monograph. - Vinnytsia: PE "TD "Edelweiss and K". 512 p.
3. Kabur L.M. (2021) The component structure of the professional mobility of the future music teacher. The scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU. Series 5. Pedagogical sciences: Realities and prospects. Issue 79. Volume 1. P. 150-154.
4. Kondratova L.G., Ruzhytskyi V.A. Professional development of teachers of art disciplines in postgraduate education. <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/47/910/2047-1?inline=1>
5. Lupak N. Modern requirements for an art teacher (2020). Art and education. No. 3. P. 2-6.
6. Prystupa E., Kryshtofovych S. (2020) Professional mobility of future physical education teachers as a prerequisite for competitiveness in the provision of educational services. Educational horizons. No. 2. P.105-109.
7. Prima R. M. (2008) Professional mobility of the future primary school teacher: a study guide. Lutsk: Vega. 100 p.
8. Rostovska Yu.O. (2007) Problems of formation of pedagogical beliefs of future teachers of art disciplines. Problems of art education: Collection of scientific and methodical articles. - Issue 1. Answer ed. O. Ya. Rostovskyi. – Nizhyn: View of the NSU. P. 25-37.
9. Rostovsky O. Ya. (1997) Pedagogy of musical perception: study guide. Kyiv: IZMN. 234 p.
10. Sushentseva, L., Shevchuk, G., Dolnikova, L. (2016) Professional mobility of a teacher as a condition for his competitiveness in the modern market of educational services. Youth and the market. No. 5. С 6–12.
11. Chuba V. (2014) Problems of formation of professional qualities of future choreographers in the system of higher education. Problems of modern teacher training. No. 10. P.221-227.